RADIO FREE EUROPE
EAST EUROPE RESEARCH & ANALYSIS

CZECHOSLOVAK UNIT

PŘEHLED TISKU

Číslo: 246 (XI.) Datum: 27.8.1968

OBSAH

UPOZORNĚNÍ: V dnešním Přehledu čs. tisku (č. 246), jakož i ve dvou dalších (č. 247 a 248) budou uveřejněny materiály ještě z doby před okupováním Československa. Vzhledem k naléhavějším aktuálním úkolům našeho oddělení nebylo možno je uveřejnit dříve.

mch — NEDOKONČENÝ PRŮZKUM — str. 2
(Dějiny a Současnost)

Redakce — DOPLNĚK KE SMĚRNICI VLÁDY — str. 2
(Hospodářské Noviny)

Dr.P.DRTINA & Zdeněk ŠIKL — ROZHOVOR S PROKOPEM DRTINOU — str. 3
(Dějiny a Současnost)

Dr. P. OLIVA & Zdeněk ŠIKL — O ŘÍZENÍ HISTORIOGRAFIE — str. 7
(Dějiny a Současnost)

Pavel TIGRID (J.S.) — DRZÝ INTERVIEW HOSTA DO DOMU — str. 10
(Host Do Domu)

Jiří MAŠEK — ČERVENÁ KNIHOVNA — str. 11
(Literární Listy)

Ant. BLAŽÍČEK — KRITICKÝ GLOSÁŘ — str. 14
(Literární Listy)

Dr. A. KRATOCHVIL — BIBLIOGRAFIE KRÁSNÉ ČESKÉ LITERATURY VYDANÉ V EXILU (Únor 1948-Květen 1967) — str. 16
(Student)

DĚJINY A SOUČASNOST č. 7 (červenec 1968) - str. 44

Nedokončený průzkum

V roce 1952 vyšla ve Spojených státech kniha Anatomy of a Satellite, v níž její autor, D. A. Schmidt, s odvoláním na průzkum Ústavu pro výzkum veřejného mínění z ledna 1948, tvrdí, že v plánovaných volbách v květnu 1948 by KSČ dostala asi 28 % hlasů.

Tímto údajem se ve svém referátě o příčinách charakteru Února zabýval na vědecké konferenci o problematice Února (v Ústavu dějin KSČ dne 30. 11. 1967) mj. Miroslav Bouček. Účastníkům konference sdělil, že se o skutečném stavu věcí informoval u bývalých vedoucích pracovníků Ústavu pro výzkum veřejného mínění v Praze B. Pospíšila a P. Konečného. Podle jejich informací byl průzkum zahájen v lednu 1948; bylo rozesláno asi 1200 dotazníků, z nichž se vrátilo necelých 1000. Poněvadž pak vypukla vládní krize, v průzkumu se již nepokračovalo a došlý dotazníkový materiál nebyl nikdy zpracován. Údaj D. A. Schmidta se tedy může opírat nanejvýš jen o jednotlivý dotazník některého ze spolupracovníků průzkumu.

Ve svém referátě k této otázce pak M. Bouček řekl: „Přesto, že celkové vyhodnocení nebylo nikdy provedeno, uvedli shodně oba pracovníci, že výsledky jednotlivých odhadů nepotvrzovaly, že by KSČ mohla získat přes 50 %. Protože však v některých dotaznících byl zaznamenán růst a v jiných opět ztráta hlasů pro KSČ, je pravděpodobné, jak řekl P. Konečný, že v případě, kdyby se volby konaly okamžitě, KSČ by si udržela svoje vedoucí postavení s celkem nepatrnou ztrátou hlasů." (Zpravodaj komise pro dějiny Československa po roce 1945, č. 2/68, str. 95.)

Heslo získání většiny národa, které pro volby v květnu 1948 KSČ vytyčila, mělo značný vliv na vývoj politické situace. Pro naše historiky zabývající se dějinami Československa po r. 1945 by tedy jistě nebylo bez významu, kdyby výsledky průzkumu zahájeného v lednu před 20 lety, byly alespoň dodatečně zpracovány. Pokud ovšem oněch 1000 vyplněných dotazníků je ještě uchováno. mch

HOSPODÁŘSKÉ NOVINY č. 33 - 16. srpna 1968 - str. 5

Poznámka EVALUACE: Viz Přehled čs. tisku č.234 z 14.8.1968

Doplněk ke směrnici vlády

V hospodářské směrnici vlády na rok 1969, kterou jsme otiskli v 32. čísle HN, nedopatřením vypadla v oddílu E. V cenové oblasti v bodu 8 část textu. Pro pořádek uvádíme celý tento bod ve správném znění:

8. V souvislosti s uplatňováním protiinflační politiky, s vytvářením podmínek pro konvertibilitu měny a s existující nerovnováhou na trhu spotřebního zboží postupně odstraňovat dotace k maloobchodním cenám a zavádět průměrnou sazbu daně z obratu.

— V důsledku těchto opatření by se neměly maloobchodní ceny v roce 1969 (včetně vlivů změn cen provedených v letech 1968 a 1969) zvýšit o více než 2,0—2,5 %.

— Bude umožněno snížit sazby daně z obratu až do výše průměrné sazby v případech, v nichž bude umožněno rozšíření výroby a prodeje efektivního zboží.

— Postupně do konce roku 1969 se rozšíří okruh výrobků zařazených do kategorie limitovaných a volných cen zhruba na 50 % (počítáno na maloobchodní obrat) a budou se vytvářet předpoklady pro propojení okruhů velkoobchodních, maloobchodních, popř. nákupních cen, pro působení tržních vztahů a pro určování cen přímo hospodářskými organizacemi.

— Opatření prováděná v roce 1969 budou uvedena do souladu s cílovým řešením daňové a cenové reformy. **Redakce**

3(246)XI.

DĚJINY A SOUČASNOST č. 7 (červenec 1968) - str. 14 až 17

Rozhovor s Prokopem Drtinou

Váš životní osud, pane doktore, byl velmi pohnutý. V letech 1945—1948 kulminoval, když jste jako československý ministr zastupoval národně socialistickou stranu ve vládě, pak přišla léta vašeho zatčení, věznění a dlouholetého odmlčení. Přesto však jste pro československou veřejnost byl vždy především Pavlem Svatým z londýnského rozhlasu. Mohl byste nám něco říci o této etapě Vašeho života?

19. května 1940 jsem poprvé promluvil do londýnského rozhlasu. Bylo to v době, kdy československá emigrace měla ve vlastní redakci týdně pouze tři čtvrti hodiny českého vysílání BBC, a to v neděli ráno pro vysílání odborářů, ve středu projevy Jana Masaryka a nyní v neděli večer cyklus projevů různých řečníků o situaci v tzv. protektorátě. Tento cyklus byl výmluvně nazván „Pláč republiky československé" vzav si za vzor titul knihy pobělohorského emigranta Pavla Stránského. Vyslovil se v něm o nacistickém zničení politického života českého po třech stoletích opět český emigrant a opět Stránský, tentokráte Jaroslav. Školský pracovník a činovník Socialistické Akademie Václav Patzak mluvil o školství, ing. Ploskal o hospodářském vysávání našich zemí a cyklus jsem uzavíral já, jako svědek života českého člověka pod nacistickou botou. Ten úkol mně připadl, protože jsem byl posledním příchozí z domova, který dorazil na anglický ostrov teprve před dvěma měsíci a zažil doma nejen 15. březen, ale i vypuknutí války, 28. říjen 1939 a krvavé studentské události listopadové. Byl jsem tedy očitý svědek, o něž tehdy byla v Londýně nouze, neboť zdrcující většina politické emigrace se soustřeďovala ve Francii, kde bylo i naše mi-

Můj projev měl u českých i slovenských posluchačů v Anglii nesporný úspěch. V bolesti, kterou nám způsoboval osud našeho národa, a v obavách, jež vzbuzovala válečná situace na bojišti ve Francii, jsem nasadil hodně citově, aniž jsem se do toho musil nutit, a když jsem svůj proslov končil citátem z Karla Hynka Máchy, že k pláči republiky patří i emigrantův stesk po domově, protože zatím nemůže spatřit „. . . tu zemi krásnou, zemi milovanou, kolébku mou i hrob můj, matku mou, vlast jedinou i v dědictví mi danou, širou tu zemi, zemi jedinou . . .", tak zejména emigrantské ženy u přijímačů ulevily svému stesku pláčem. Větším překvapením pro mne však bylo, jak jej ocenili i britští rozhlasoví odborníci, což se projevilo za nedlouho, když Jan Masaryk koncem června odjel do Spojených států. Jeho středy v české čtvrthodince ostřely, a to byla pro naši tehdejší rozhlasovou bídu hotová katastrofa. Na štěstí v BBC si toho byli dobře vědomi a naléhali na propagační oddělení Československého Národního výboru — vláda československá tehdy ještě uznána nebyla — aby určil řečníka pro středeční vysílání, který by Masaryka nahradil. Projev z 19. května rozhodl pro mne a já jsem dodnes vděčen tehdejší redaktorce českých relací miss Elisabeth Barker, že napsala přednostovi naší informační služby dr. Jaroslavu Krausovi, předmnichovskému tiskovému atašé našeho londýnského vyslanectví, dopis se zdvořilým dotazem, nebyl-li bych pro tento účel vhodnou osobou já, jehož projev z 19. května na ni učinil silný dojem. A to rozhodlo u českých autorit londýnských, že jsem začal mluvit v londýnském rozhlase pravidelně.

Ještě by snad Vaše čtenáře, pane redaktore, mohlo zajímat, jak jsem přišel k jménu Pavel Svatý. Stalo se to tak: doma v podzemí mně bylo dáno krycí jméno dr. Svatý. Když jsem dorazil do Londýna, tak nám právě nefungovalo radiotelegrafické spojení s domácím podzemím. Abych svým spolupracovníkům doma oznámil, že jsem se

šťastně do Londýna dostal, použil jsem 19. května jména dr. Svatý. Když jsem pak začal hovořit pravidelně, zdál se mně ten akademický titul zbytečný a vlastně nevhodný a nahradil jsem jej křestním jménem Pavel.

Vaše působení v londýnském rozhlasu se však neomezovala pouze na projevy ohlašované tradičním „A nyní promluví Pavel Svatý ...", Vy jste přece, pane doktore, významně ovlivňoval i celou koncepci československého vysílání BBC...

Před německou okupací a vypuknutím druhé světové války neměl svět pravé představy o tom, jakou důležitou zbraní se v příští válce stane rozhlas. Měl jsem tu výhodu, že jsem se o tom nejprve poučil jako posluchač zahraničního rozhlasu doma v tísni a útlaku okupantské moci a později tato skutečnost hrála jistě psychologickou roli, když jsem koncipoval v Londýně své rozhlasové projevy. Bylo jim to ku prospěchu. Myslím si dodnes, že to bylo k užitku i celému londýnskému vysílání, v němž jsem měl dosti velkou účast, jednak jako politický tajemník presidenta republiky dr. Eduarda Beneše, jednak jako předseda „Rozhlasového poradního sboru", jejž zřídil ministr pro informační službu londýnské vlády dr. Hubert Ripka. To bylo ovšem v době, kdy již byla uznána československá vláda Velkou Británií, kdy vysílání ve slovenštině a češtině již BBC svěřila — mimo čisté zpravodajství — redakci československého rozhlasového oddělení našeho zahraničního ministerstva, které vedl dr. Josef Korbel, dnes profesor na universitě v Denveru (Colorado, USA). Spolupracovníky tohoto oddělení byli z komunistů dr. Clementis a Boh. Laštovička. To jsme již měli samostatnou čtvrthodinu každý den, která pak vešla do povědomí posluchačů pod názvem „Hlas republiky" a později „Hovory s domovem". Zpravodajských relací bylo několik denně, ráno, v poledne, večer i v noci a též do nich, ačkoliv redigované britskou redakcí, byly zařazovány projevy všech možných příslušníků naší emigrace i našich letců a vojáků československé brigády.

Že vliv tohoto vysílání doma byl veliký, to pamatuje ještě většina dnes žijícího národa, neboť teprve mladí lidé pod 30 léty to nezažili. My jsme se o tom přesvědčovali a své omyly a chyby rozhlasové propagandy jsme napravovali podle kritik, rad a upozornění, jež nám do Londýna docházely ve velkém počtu. Druhým důležitým korektivem londýnských relací byl slovenský i protektorátní tisk, který nám též spolehlivě svými polemikami a útoky avizoval, jak velice je Londýn posloucháň a jak se mu věří. Bylo to ovšem nejen pro jeho hodnotu, nýbrž z důvodů politických, neboť tam seděla československá vláda a zejména president republiky, dr. Eduard Beneš, k němuž národ tehdy vzhlížel až s mystickou nadějí.

Jako politický tajemník presidenta dr. Eduarda Beneše jste mohl více než kdo jiný sledovat jeho politickou aktivitu v emigraci. Rád bych Vás požádal o její — pochopitelně subjektivní — charakteristiku.

Jakmile se druhá světová válka dostavila do dne a do roka po Mnichově, jak to president Beneš předpokládal v době našeho mnichovského ústupu, tak doma rychle se rozplynula nedůvěra i zklamání a výčitky vůči nástupci T. G. Masaryka v presidentském úřadě. A když byla v letech 1940 a 1941 postupně uznána velmocemi jím jmenovaná československá vláda v zahraničí, tak autorita dr. Beneše v národě rychle stoupala úměrně tomu, jak se blížila a stále zřetelněji rýsovala totální porážka totalitního nacistického Německa a jeho evropského neuordnungu. Též dr. Beneš přispěl přímo k popularitě londýnského rozhlasu. Jeho projevy byly pochopitelně řídké, k velkým událostem válečného vývoje nebo ve významných datech roku, jako např. k 28. říjnu či o Vánocích apod. Ale byly vždy svátkem a odměnou těžce ohroženému domácímu posluchači. Sám jsem často v přípravě rozhlasového projevu i v jeho přednesu svého staronového šéfa ve studiu BBC, kam jsem ho vždy doprovázel, téměř nepoznával. Jeho proslov byl sice vždy věcný, s jasným politickým cílem a zaměřením i z přesných konkretních důvodů koncipovaný, jak u tohoto systematického politika nebylo jinak ani možno, ale byl nyní zpravidla doplněn i citovými, oduševnělými, lidsky teplými vložkami, pro něž nacházel sám slova i formulace u něho nezvyklé, překvapující, a proto na posluchače silně citově působící. Na příklad když ze své vlastní intuice krásně nazval studenty pozavírané do koncentráku po 17. listopadu „dětmi celého národa". Ostatně jsou tyto projevy zachovány naštěstí v jeho knize „Šest let exilu a druhé světové války" a nashromáždilo se jich za těch šest let na třicet čtyři. Každý se může přesvědčit o tom, že slovní projevy těžce zkouženého a v Mnichově zrazeného muže nesou stopy duševních i citových muk, která od té doby prodělal. Chtěl bych při té příležitosti však vzpomenout, že i v jeho chování, zaujetí, vzrušení, slavnostnosti, vážnosti i radosti, s nimiž přistupoval k londýnskému mikrofonu a jež na něm byly zjevny, jsme spatřovali nový rys jeho osobnosti, dosud nám neznámý, velmi nám ho přibližující a dle mého mínění velice vítaný, neboť se obrážel i v jeho zaníceném přednesu, v jeho hlasu a v kadenci jeho promluvy. Kdo viděl ve vysílací kabině BBC vzrušeného presidenta Beneše hovořit do vlasti, musel mít pochyby o správnosti kritik, jež v tomto muži spatřovaly jen chladného, střízlivě uvažujícího politického a diplomatického taktika, spekulujícího výlučně racionálně, někdy snad bez citu a bez srdce.

Jistě dr. Beneš jako politik, diplomat a státník byl racionalistou, jemuž stěží lze nalézt rovného. Jeho soustavnost v prosazování cílů, které sledoval, byla nejen jeho vrozená povahová vlastnost, ale měla i vědecký podklad, i jí prováděl více méně vědeckou metodou. Nebyl nadarmo sociolo-

gam, který se teoreticky zabýval politikou jako vědou i se současně připravoval na vlastní politickou praxi. Stopy toho lze spatřovat ve vší jeho činnosti, zejména ovšem v jeho zahraniční politice, která byla jeho vlastní doménou. A mám dojem, že nejpregnantnější se to projevovalo v jeho ohromné práci a aktivitě, kterou věnoval mezi oběma válkami Společnosti národů v Ženevě. Nebylo druhého státníka, který by této instituci přinášel tolik úsilí, námahy a času jako dr. Beneš. Jedině snad řecký zahraniční ministr Politis se mu v tom mohl přirovnávat.

Ale já mám mluvit o presidentu Benešovi v emigraci a tu se musím vrátit k tomu, co jsem již řekl o jeho rozhlasových projevech: že v Anglii se nejen mně, ale i jiným jeho blízkým spolupracovníkům jevil být poznamenán událostmi a zkušenostmi mnichovskými a vším, co s tím souviselo politicky i psychologicky a co sám prodělal a čím byl tak bolestně zasažen. Je celkem, myslím, málo známo, že ještě před jeho odletem do Anglie, 22. října 1938, se u něho dostavilo vážné ohrožení celé nervové soustavy v důsledku přepracovanosti i jako projev jeho organické poruchy statického nervu, známé pod jménem Meunierovy nemoci. Toto onemocnění pokračovalo i v prvních měsících emigrace, teprve začátkem roku 1939 před odjezdem do Chicaga, kde přijal pozvání k přednáškám na tamější universitě, se zotavil natolik, že se mohl vrátit plně k své předmnichovské aktivitě. Ovšem i pak menší recidivy tohoto onemocnění, jehož původ spatřuji v mnichovském otřesu, dostavovaly se po celou dobu emigrace a znepokojovaly jeho okolí víc než jeho samého i snad jeho rodinu.

Chce se mně říci, že dr. Beneš v exilu byl sdílnější, více emotivní, citovější a snad i měkčí než dříve, ale nevím, je-li to opravdu správné. Mnozí to tak charakterizovali. Já sám jsem však od počátku svého sekretářství v roce 1936 ho zblízka neviděl podstatně jinak, i když přirozeně teď bylo k osobnímu styku, rozhovoru i přiblížení daleko více a vhodnější příležitosti než v oficiálnosti Pražského hradu. Také kvalitativně se změnil presidentův vztah k jeho úředníkovi, neboť ten teď nebyl již pouze úředníkem, ale též a snad více spolupracovníkem a spolubojovníkem. A emigrantská mentalita, již nemohl být zcela ušetřen ani on, ta automaticky působí na citové struny každé své oběti.

U presidenta dr. Beneše měla zvláštní výraz v jeho komplexu, řekl bych, mnichovském. Říkal to i veřejně, ale zejména až do roku 1942 byl přímo posedlý myšlenkou odčinění Mnichova. Vracel se k tomu ve všech rozhovorech a nepřestal zdůrazňovat, že to pokládá vlastně za svůj jediný a poslední politický úkol i cíl. Když jsem v únoru 1940 přijel z domova do Londýna spolu s profesorem Vladimírem Klecandou, tak nám věnoval celý den na to, aby nám vylíčil dosavadní průběh jeho politických emigračních úspěchů i neúspěchů. Nezapomenutelným mně zůstalo, jak upřímně se vyznával, co úzkostí, napětí, pochybností a obav prožil, co nocí probděl ve Spojených státech i na lodi, když přišla zpráva o okupaci Československa 15. března 1939, kterou nečekal před vypuknutím války. Byla to pro něho velká zkouška, zda se nemýlil ve svém odhadu a zda se neukazuje chybným předpoklad, že k válce dojde brzo. Naštěstí Hitler sám svou další útočností v Gdansku presidenta brzo uklidnil a v červenci, když se vracel dr. Beneš do Evropy, tak již byl přesvědčen, že nacistické Německo se nezastaví a jeho politika bezděčně povede k válce. V tom výkladu Klecandovi a mně se též velmi upřímně rozhovořil o zklamání, jež mu způsobila jeho cesta do Francie brzy po vypuknutí války, kam ho žádali, aby přijel pomoci sjednotit politickou emigraci, někteří naši emigrantští politikové, zejména Msgre Jan Šrámek, dr. Hubert Ripka a jménem vojáků generál Sergej Ingr. Litoval, že se dal k té cestě pohnout. Cesta byla vlastně neúspěšná a skončila téměř urážkou československého expresidenta, když ho odmítl přijmout francouzský předseda vlády Daladier. Dr. Beneš ještě v březnu 1940 o tom mluvil s velkou trpkostí, jež byla pochopitelná, když uvážíme, jakou politiku vůči Francii dr. Beneš dělal jako zahraniční ministr po 17. let. Winston Churchil ve svých pamětech charakterizuje tuto politiku takto: Po dvacet let president Beneš byl věrným spojencem a téměř vasalem Francie, vždy podporující francouzskou politiku i francouzské zájmy ve Společnosti národů i jinde. Jestli vůbec byl případ slavnostního závazku, bylo to zde a nyní (t. za Mnichova, m. p.). Čerstvá a živá ještě byla prohlášení pánů Bluma a Daladiera . . ." (Rozuměj: o splnění závazku jít nám na pomoci — m. p.) Ovšem ani mnichovské zklamání, ani osobní příkoří, způsobené dočasnými malými představiteli Francie Velké revoluce, která evropskému lidstvu přinesla světlo osvícenství, rovnosti, svobody a lidskosti, nemohlo u ideologicky i filosoficky uvažujícího politika pohnout jeho vírou v demokracii a demokratické ideály, jichž byla Francie od Revoluce z roku 1789 vždy symbolem. Tato principiální demokratická základna Benešovy zahraniční politiky mu pomohla v téměř neřešitelně těžkém dilematu, do kterého uvedl československou politiku průběh mnichovské krize a její tragické rozuzlení, rozpoznat s obdivuhodnou jasnozřivostí, kde bude pro československou demokratickou státní ideu příště příznivé pokračování. Proto se rozhodl emigrovat do Londýna.

Politická činnost předpokládá určitá teoretická východiska. I vy jste jistě měl svou představu o principech politického uspořádání Československa a jako ministr spravedlnosti jste se jistě snažil o realizaci určitého pojetí demokracie.

Demokracie je demokracií, když je to demokracie. Není nutno ji dále definovat. Spíše to zavádí. Jistě že lze klást a může klást ten nebo onen demokratický stát důraz na některou obsahovou složku pojmu demokracie, kterou chce zvlášť vyzvednout a zdůraznit. Může tedy určitý konkrétní praktický politický systém nést ve svém názvu atribut demokracie, na nějž se zvláště v tomto případě klade důraz. Tak rozumím po-

jmům: lidová demokracie, socialistická demokracie, humanitní demokracie. Všechna ta adjektiva jsou však více nebo méně pleonasmem. Neboť demokracie by nebyla demokracií, kdyby nebyla lidová, kdyby nebyla uskutečňována s příkladnou lidskostí a souhlasím s Miloslavem Jodlem, kdyby si nekladla za úkol vyřešit s maximálně možnou rovností a spravedlností otázku sociální. Ale i když se řekne, že je lidová nebo socialistická či technokratická nebo jinak, není přesto demokracií, poruší-li lidská práva, občanské svobody, výběr vlády svobodnou volbou, její kontrolu konkurenční rovnocennou mocenskou alternativou, poruší-li dělení moci ve státě, zruší-li nebo jinak potlačí samosprávu obce, okresu či země a zbaví-li své soudce nezávislosti. Bez respektování a zachovávání klasické Montesquieuovy doktríny o dělení moci ve státě na moc výkonnou, zákonodárnou a soudcovskou a bez svobodného, stále opakovaného výběru těch, kteří mají vládnout, není nikdy záruky, že moci nebude zneužito a že svobody i práva občanů nebudou potlačeny, i kdyby tisíckrát byly proklamovány v zákonech i v ústavě. Dokud ve státě není uskutečněna alternativní silou hrozba, že vláda může být legálně nahražena vládou jinou, nebezpečí diktátu, despocie i tyranie je latentní a není a nemůže být nikdy zažehnáno.

To je pravý smysl i obsah demokracie, parlamentní demokracie. Jejím protipólem je každý režim autoritativní, monopolistický, totalitní. Proto takový režim není demokracií. Alespoň v mých očích ne. Mně nikdy nepřišlo na mysl pochybovat o přednostech demokracie. Nechápal jsem dobře, když jsem slyšel, že demokracie je pouze forma, já naopak jsem v ní viděl jasný obsah, bez něhož není šťastný život současné společnosti i současného individua možný. Jenže pro různé nedostatky politického systému tzv. Prvé republiky bylo nesnadno přesvědčovat lidi o přednostech tohoto systému před všemi těmi, které těchto základních principů parlamentní demokracie nedbají. Teprve teď, věřím, většina občanů našeho státu na základě zkušeností nacistické okupace i na základě neblahých zkušeností posledních let dovede ocenit hodnoty politické demokracie, ničím nenahraditelné. A dovolte, pane redaktore, abych tuto úvahu o demokracii zakončil poznámkou trochu osobní. Když přehlížím svůj podíl ve veřejném životě, tak soudím, že to, co nejlépe snese soud budoucnosti, je mé úsilí o zajištění nezávislého soudce, o justici platnou stejně pro všechny, nikoli tedy justici mstivou a třídní.

Moje víra v demokratické ideály humanitní má asi své kořeny v mém dětství, neboť jsem vyrůstal pod vlivem otce, který byl nejen žákem, nýbrž i spolupracovníkem T. G. Masaryka na universitě, v realistické straně i na říšské radě ve Vídni, a pod nemenším vlivem svého strýce dr. Jana Herbena, šéfredaktora Masarykova „Času".

Na závěr bych Vás rád, pane doktore, požádal o několik informativních slov na téma: Váš osud po roce 1948.

Již o tom bylo něco řečeno v dubnu ve „Svobodném slově". Snad jste to četl. Zvlášť pozoruhodné mně samému, jako právníkovi a bývalému ministru spravedlnosti, se zdá být, že justici poúnorové se podařilo odsoudit bývalého politika a ústavního činitele pro jeho činnost veřejnou v tajném líčení a s vyloučením veřejnosti.

Srovnáte-li tento výkon našeho poúnorového soudnictví se známými procesy politickými kdekoli jinde, nenajdete obdoby. Alespoň já o žádné nevím. Naopak musím si povzdechnout, to že ani nacistické justici se nepodařilo Jiřího Dimitrova a Torglera soudit a odsoudit pro jejich politickou činnost v t a j n é m líčení. Ba ani jí to snad nenapadlo, že by se o to mohla pokusit. Van der Lubbe v procesu lipském v Hitlerově říši měl možnost hájit se veřejně. Proti mně i rozsudek byl vynesen tajně! A mimo to je rovněž jedinečným úkazem v moderním soudnictví, že jsem byl souzen pouze jednou instancí — Nejvyšším soudem!

Ale více bych o tom nerad mluvil. Můj advokát podal další podnět k revizi mého procesu a věřím, že tentokrát se mně dostane práva.

ROZMLOUVAL ZDENĚK ŠIKL

DĚJINY A SOUČASNOST č. 7 (červenec 1968) str. 26 až 28

O řízení historiografie

AKTIVITA HISTORIKŮ NEZAČALA PO LEDNOVÉM PLÉNU, ALE PODSTATNĚ DŘÍVE. DNEŠNÍ SITUACE JE VŠAK ODLIŠNÁ, NEBOŤ VYTVÁŘÍ NOVÉ, PŘÍZNIVÉ PODMÍNKY PRO ODSTRANĚNÍ INSTITUCIONÁLNÍCH ZÁBRAN, MNOHDY BRZDÍCÍCH VÝVOJ HISTORIOGRAFIE. OBRÁTILI JSME SE PROTO NA PŘEDSEDU VĚDECKÉHO KOLEGIA HISTORIE, DR. PAVLA OLIVU DRSC, S NĚKOLIKA OTÁZKAMI O DOSAVADNÍ I BUDOUCÍ ČINNOSTI TOHOTO NEJVYŠŠÍHO ORGÁNU HISTORIKŮ V ČSAV.

Jaký postoj zaujímalo a zaujímá kolegium k tezi o přímém stranickém řízení společenských věd? Můžete nám říci, kteří pracovníci byli jeho hlasateli a vykonavateli a jaké konkrétní důsledky tato praxe přinesla pro náš obor?

Kolegium zaujalo zcela jasný postoj k přímému stranickému řízení společenských věd již na svém zasedání dne 27. února 1964, na němž referoval člen kolegia akad. Josef Macek o výsledcích zasedání tehdejšího ÚV KSČ k ideologickým otázkám. Výsledkem obsáhlé diskuse, jíž se zúčastnili vedle členů kolegia i přizvaní ředitelé historických pracovišť bylo stanovisko, v němž se konstatovalo, že „rozvoj historiografie není možný bez aktivního tvůrčího přístupu pracovníků ke zkoumaným problémům. Tvůrčí řešení jednotlivých problémů předpokládá rozvíjení diskusí, v nichž by všichni pracovníci měli možnost zcela otevřeně vyslovit názory, k nimž došlo při vědeckém zkoumání. Jakékoli mentorování a apriorní vnášení hledisek okamžité praxe znemožňuje skutečně vědecký přístup k řešení problémů. K tomuto cíli je třeba vytvořit ovzduší naprosté důvěry a vzájemné spolupráce. Administrativní zásahy, které nevycházejí z dokonalé znalosti vědecké problematiky, vedly v minulosti nejednou k deformaci vědeckého poznání. Základním úkolem v současné době je vytvořit subjektivní i objektivní předpoklady k tomu, aby historické vědy mohly plnit poznávací funkci společenského vývoje. Je třeba zajistit kvalifikovaným vědeckým pracovníkům na úseku nejnovějších dějin přístup k základním pramenům. Při přípravě průzkumu sítě vědeckých pracovišť je nutno si předem ujasnit základní kritéria a nevyvolávat překotnými zásahy atmosféru nejistoty, která je vážnou překážkou při plnění vědeckých úkolů". V této souvislosti upozorňovalo kolegium na „nebezpečí podceňování funkce společenských věd, které by mohlo mít neblahé důsledky nejen pro samotný rozvoj vědy, nýbrž pro celkový vývoj naší společnosti. V minulosti se často stávalo, že pracovníci společenských věd byli spíše kritizováni za tvůrčí úsilí, při němž se mohli dopouštět dílčích omylů, než za nečinnost a zpátečnictví". Kolegium prohlásilo toto stanovisko za pracovní program, jímž se chce řídit „při projednávání jednotlivých závažných otázek rozvoje historických věd", a pověřilo mě, abych v tomto smyslu referoval na XIX. valném shromáždění, jež se konalo v dubnu 1964.

V příkrém rozporu s tímto stanoviskem, které vyjadřovalo obecné mínění historiků a akcentovalo základní požadavky nezbytné pro úspěšný rozvoj historiografie, bylo usnesení předsednictva ÚV KSČ z 22. prosince 1964 o „Zásadách k dalšímu prohloubení a řízení společenských věd", v němž se požadovalo, aby „společenskovědní pracoviště byla pracoviště výrazně stranického charakteru", bylo odsuzováno „ideové kolísání" vědeckých pracovníků a prohlašovalo se, že „někteří pracovníci v oblasti historie, filosofie a estetiky se snažili zkreslovat úsilí strany za překonání důsledků kultu osobnosti, přizpívat se na principiální stranické kritice a pod rouškou boje proti dogmatismu dávali průchod šíření marxismu-leninismu cizích názorů a koncepcí". Československé akademii věd a jejím kolegiím se tu ukládalo „přehodnotit existující síť společenskovědních pracovišť a požadovala se pravidelná prověrka všech pracovníků".

Vykonavatelem těchto direktiv bylo především tehdejší ideologické oddělení ÚV KSČ. Kolegium bylo nuceno se bránit proti tendencím, jež zužovaly výzkumnou základnu a ohrožovaly rozvoj některých pracovišť (Slezský ústav ČSAV, Kabinet pro studia řecká, římská a latinská, Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV). Přímý tlak ideologického oddělení se projevoval v ustavení tzv. stálého aktivu historiků, jejž vedl J. Šimek, v přípravě a hodnocení aktivu komunistů-historiků z dubna 1965 i v zákroku proti tehdejší redakci Dějin a současnosti. Od tohoto zásahu se kolegium výslovně distancovalo, avšak jeho stanovisko z prosince 1964 nebylo vzato stranickými orgány na vědomí.

Je třeba po pravdě konstatovat, že se situace zlepšila, když byla ČSAV vyňata z kompetence ideologického oddělení a svěřena oddělení pro školství a vědu. Zlepšení bylo ovšem jen relativní a je nutno zdůraznit, že celý systém direktivního řízení společenských věd stranickým aparátem byl ve své podstatě zcela pochybený a že vážně ohrožoval rozvoj tvůrčího vědeckého bádání.

Patřil do této kategorie „řízení společenských věd" i návrh na jmenování dr. V. Krále a dr. J. Kočího za členy korespondenty ČSAV nebo vzešel z iniciativy kolegia historie? Mohl byste charakterizovat zdůvodnění tohoto návrhu konkrétním vědeckým přínosem jejich děl? Přihlédlo kolegium při svém rozhodnutí k diskusi o metodě práce dr. V. Krále publikované v našem časopise v r. 1965?

„Jmenování" byli jen zakládající řádní členové ČSAV rozhodnutím presidenta republiky z listopadu 1952. Další členy Akademie volí valné shromáždění ČSAV na základě předběžných voleb, jež se konaly dříve v sekcích a od roku 1962 v kolegiích.

Návrh na volbu dr. Václava Krále DrSc byl podán předsednictvem ústředního výboru Svazu československo-sovětského přátelství a podepsán předsedou ÚV SČSP Z. Fierlingerem. Byla k němu připojena kopie obšírnějšího podání, adresovaného presidiu ČSAV. Kolegium obdrželo tento přípis právě v den svého zasedání dne 27. září 1967, kdy se podle programu konaly volby, jejichž výsledek měl být do 10. října sdělen presidiu ČSAV, které mělo provést užší volbu a předložit kandidátku na listopadovém valném shromáždění členům ČSAV. Návrh na volbu V. Krále neměl potřebnou dokumentaci (bibliografii prací), a proto jsem jej kolegiu nepředložil. Byly projednávány jen řádně připravené návrhy, a to na volbu prof. dr. Josefa Poulíka členem korespondentem ČSAV a na volbu člena korespondenta Františka Grause řádným členem (akademikem) ČSAV. Oba návrhy obdržely v tajném hlasování plný počet hlasů přítomných členů kolegia (10) a byly pak postoupeny presidiu.

Mezitím bylo však valné shromáždění ČSAV odloženo na duben 1968 a podle pokynu presidia bylo nutno návrh ÚV SČSP projednat na jednom z příštích zasedání kolegia. Za této situace rozšířil akademik J. Macek s mým vědomím a souhlasem návrh o dr. Josefa Kočího DrSc, vědeckého pracovníka Historického ústavu ČSAV. Původně se počítalo s tím, že kolegiu nebudou v tomto termínu předkládány žádné návrhy z Historického ústavu. Bylo totiž známo, že připravované volby jsou jen „doplňovací" (za členy ČSAV, kteří zemřeli od doby konání posledních voleb v listopadu 1967) a že kolegium může prosadit na kandidátku nových členů jen jednoho kandidáta, a tím byl nesporně prof. J. Poulík, jenž byl kolegiem navrhován již v roce 1965. Návrhem na volbu dr. V. Krále byla tato zásada prolomena. Podotýkám ovšem, že oba nové návrhy byly podány podle platných předpisů a že návrhy na volby nových členů obdržela i jiná kolegia.

Návrhy na volbu V. Krále a J. Kočího byly předloženy zasedání kolegia dne 6. prosince 1967 a byly doloženy podrobnou bibliografií obou kandidátů. Diskuse se — jako ostatně ani při předchozí volbě na zářijovém zasedání — nerozvinula. Bylo výslovně konstatováno, že všichni přítomní členové kolegia dobře znají vědeckou práci obou historiků. Nepochybuji o tom, že členové kolegia se již v roce 1965 seznámili s kritikou E. Mandlera otištěnou v Dějinách a současnosti i s odpovědí V. Krále. V tajném hlasování, jehož se zúčastnilo 12 přítomných členů kolegia, obdržel J. Kočí 8 hlasů kladných, 2 záporné, dva neplatné. V. Král dostal 6 hlasů kladných, 5 záporných, 1 neplatný. Výsledky hlasování byly sděleny presidiu ČSAV.

Kolegium postupovalo podle stanov a podle směrnic vydaných presidiem k těmto volbám dne 23. května 1967. Přesto byl porušen demokratický princip navrhování. Volby byly sice označeny za „doplňovací" a nebyla vydána výzva k veřejnosti, jak tomu bývá při řádných volbách členů ČSAV — a jak tomu bylo naposledy v roce 1965 — přitom však bylo kolegiím uloženo, aby projednala „návrhy, které Akademii došly od posledních voleb, tedy v průběhu let 1966—1967". Nechci se však vymlouvat na předpisy ani omlouvat tím, že oba dodatečné návrhy nebyly zařazeny na kandidátku, a musí být proto při nových volbách znovu dány na pořad jednání a tajného hlasování kolegia. Jsem si vědom toho, že jsem měl odolat tlaku a trvat na tom, aby návrh ÚV SČSP byl předložen kolegiu teprve tehdy, až bude na základě veřejné výzvy dána stejná šance i dalším historikům navrženým z jiných pracovišť. Morální odpovědnosti za porušení demokratického principu se jako předseda kolegia nemohu zbavit.

Při této příležitosti bych chtěl poznamenat, že politický tlak, jímž byl doprovázen návrh na volbu V. Krále, se projevoval i při některých předchozích volbách. V roce 1962 bylo v důsledku toho porušeno pořadí kandidátů navržené kolegiem. Je přirozené, že praxe „přímého stranického řízení" se nemohla neprojevit v tak závažné záležitosti jako je volba členů ČSAV.

Lze považovat za doklad nezdravé praxe i skutečnost, že teze k 50. výročí vzniku první republiky schválené kolegiem byly koncem minulého roku odmítnuty a presidium ČSAV i ideologické odděl. ÚV KSČ dalo pokyn, aby teze byly přepracovány na základě připomínek, které oslabovaly pozitivní hodnocení Československa v l. 1918—38? Je Vám známo, zda byla tato nová varianta vypracována a kdo se tohoto úkolu ujal?

O celé historii tezí k 50. výročí vzniku Československé republiky nejsem zcela přesně informován. Úkol byl uložen stranickými orgány přímo Historickému ústavu ČSAV a kolegium o něm nebylo zpraveno. Původně měly být vypracovány jen teze k vzniku ČSR, tedy k roku 1918. Na poradě svolané ideologickým oddělením ÚV KSČ, na níž byli pozváni vědečtí pracovníci z HÚ ČSAV i z jiných historických pracovišť, bylo požadováno, aby teze obsahovaly zásadní stanoviska nejen k vlastnímu vzniku republiky, nýbrž k dalším „uzlovým" bodům, jež jsou v tomto roce aktuální, tedy k mnichovské dohodě z roku 1938 a k únorovým událostem z roku 1948.

Jelikož akademik Macek byl v té době (v listopadu 1967) v zahraničí, byl jsem činěn jako zástupce ředitele HÚ ČSAV osobně odpovědným za to, že takto formulovaný úkol bude v krátkém termínu splněn.

S pracovníky oddělení čs. dějin kapitalismu a čs. dějin socialismu jsme se dohodli, že teze budou vypracovány na základě stavu bádání, k němuž historiografie dospěla. V „šibeniční" lhůtě několika dnů nebyly teze připraveny v celém rozsahu se stejnou pečlivostí. Nejseriózněji byl — po mém soudu — podán právě výklad období 1918—1938. Ideologické oddělení podrobilo elaborát ostré kritice. Bylo k tomu prý použito připomínek historiků z jiných pracovišť, při tom však mnohé kritické poznámky se vůbec nevztahovaly k předloženému textu tezí. Nebyla to věcná kritika konkrétních nedostatků, nýbrž paušální odmítnutí celkové koncepce, zejména objektivního hodnocení první republiky.

Pokud je mi známo, byla pak přijata původní zásada, že mají být připraveny jen teze k roku 1918. Nevím, zda, ani jak byl tento úkol splněn. Důležité však je, že po prosincovém a lednovém plénu ÚV KSČ mohou konečně historikové připravovat seriózní vědeckou konferenci k vzniku Československa. Návrh na její uspořádání podaný Historickým ústavem ČSAV a doporučený kolegiem i presidiem ČSAV ležel mnoho měsíců na předsednictvu ÚV KSČ a byl schválen teprve novým prvním tajemníkem strany.

Jakým způsobem chce upravit kolegium historie svůj vztah k vysokým školám a ostatním historikům mimo ústavy ČSAV? Pokusí se vytvořit skutečně reprezentativní a demokratickou formou ustavený orgán zastupující všechna historická pracoviště? Považujete za správné prosazovat zvýšenou pravomoc kolegia, dříve než dojde k jeho demokratické reorganizaci, považujete vůbec za možné jakékoliv centrální řízení historiografie?

Mezi členy Akademie i mezi dalšími členy kolegia jsou početně zastoupeni učitelé vysokých škol i pracovníci dalších historických institucí mimo ČSAV. Přesto však bylo působení kolegia vůči jiným resortům značně omezené a různé iniciativní návrhy adresované zejména ministerstvu školství byly jen zřídka realizovány. Ostatně i kompetence kolegia uvnitř Akademie je značně omezena, zejména ve vztahu k presidiu. Domnívám se, že je třeba postavit kolegia na nový základ. Není možné, aby byla — jak tomu je dosud — jmenována presidiem ČSAV, přičemž se při ustanovování společenských kolegií uplatňovala praxe „přímého stranického řízení", nýbrž musí být vytvářena demokratickou formou. Členy kolegií by — po mém soudu — měli být všichni členové Akademie v příslušném oboru, a to bez jakékoliv diskriminace, a dále zástupci ostatních vědeckých pracovníků, kteří by byli rovněž zvoleni tajným hlasováním.

Úspěšnou činnost kolegia je možno zajistit jen za předpokladu, že se při něm ustaví oborové komise pro jednotlivé obory a časové úseky historických věd, které budou autonomně rozhodovat o svých záležitostech a s pomocí kolegia zasahovat iniciativně přes přehrady jednotlivých resortů. Při kolegiu byly již v minulých letech ustaveny např. Komise pro dějiny po roce 1945, Archeologická komise, Komise pro etnografii a folkloristiku aj., které tímto způsobem pracovaly.

Přitom není možno v žádném případě usilovat o centrální řízení direktivního typu, nýbrž jen o koordinaci, která by nesměla narušovat autonomní vývoj jednotlivých pracovišť či pracovních skupin. V této své činnosti by kolegia neměla podléhat presidiu ČSAV ani ministerstvu školství a vedení jiných resortů, nýbrž by měla být odpovědna jen valnému shromáždění členů Akademie a současně kolektivu vědeckých pracovníků sdružených nejspíše v připravovaném Svazu vědeckých pracovníků.

OTÁZKY POLOŽIL Z. ŠIKL

HOST DO DOMU č. 7 - červenec 1968 - str. 46 a 47

drzý interview hosta do domu

S PAVLEM TIGRIDEM

HOST DO DOMU: Když jsem byl v Paříži, položil jste mi několik otázek pro Vaše Svědectví. Domluvili jsme se, že Vám na oplátku pošlu „drzé" otázky pro Hosta do domu. Tady jsou. Udělal jsem to jednoduše: obrátil jsem otázky adresované mně směrem k Vám.
Nepřekvapuje Vás, že Host do domu Vám klade otázky, ačkoliv jste byl u nás souzen a odsouzen?

PAVEL TIGRID: Ne. Je v tradici Hosta do domu ignorovat soudní procesy inscenované v duchu a způsobu justičních frašek z let, kdy v SSSR vládl Stalin a v ČSSR Novotný.

HOST DO DOMU: Domníváte se, že to souvisí s demokracií veřejného života v Československu?

PAVEL TIGRID: Jistě. Pochybuji, že by je kladl, že by je mohl klást před patnácti nebo pěti lety, ba i jen před rokem. Ale určitě by nevyšly tiskem ani otázky, ani odpovědi.

HOST DO DOMU: Použil jste výrazu „odnovotnit". Co říkáte slovesu „odzenklovat"?

PAVEL TIGRID: Vím, že v „drzých rozhovorech" s Hostem do domu se žertuje. Přiznávám se, že nemám velkou chuť žertovat, jde o dosti vážné věci. A pak: žertem se leckdy dá zastřít nepříjemná pravda. Znáte přece zásadu „stropu", k níž se nutně musí hlásit zavilí stoupenci všelikých ismů. Tedy: užil-li jsem výrazu „odnovotnit", měl jsem tím na mysli cosi, co je (nebo aspoň se domnívám, že by mělo být) v Československu jaksi na pořadu dne: zbavit se dogmatiků, stalinců a jiných ošklivců a zajistit, aby už nikdy nemohli vyvádět ošklivé věci.
Heslo „odzenklovat" se mi nezdá dost aktuální. Starý pán, ač velký sekáč na svých 80 let, žije jako mírumilovný občan v Americe, každý den přesurazí pěšky několik kilometrů v parku, a pokud vím, neosnuje žádné zákeřné plány, jak zakroutit krk liberálům a strhnout moc znovu na sebe.

HOST DO DOMU: Co dělali čeští spisovatelé v emigraci intenzívněji: politiku, nebo literaturu? A co se jim více dařilo?

PAVEL TIGRID: Někdy politiku, někdy literaturu, někdy číšníky, někdy redaktory. Co se jim víc dařilo — to, doufám, budete moci jednou posoudit sám.

HOST DO DOMU: Co říkáte Havlovu výroku o emigraci? Nedomníváte se, že všechno je složitější a „jinak"? (Vaše anekdota.)

PAVEL TIGRID: Máte pravdu, všechno je složitější a „jinak", jak to říkal ten umírající rabín. Ostatně jsem na téma „emigrace" napsal knížku a taky odpověděl Václavu Havlovi do ankety. Knížku Vám pošlu.
Přesto si myslím, že až — a pakliže — demokratizace v Československu uzraje v demokracii, bude se muset o této demokratické emigraci říci pravda. Pochybuji, že bude někoho šokovat.

HOST DO DOMU: Mohl byste znovu žít v Praze místo v Paříži nebo v New Yorku?

PAVEL TIGRID: Nevím. Natrvalo asi ne. Ale to je opravdu nedůležité.

HOST DO DOMU: Opravdu si myslíte, že v politických strukturách existují takzvané nezávislé strany?

PAVEL TIGRID: Námět k rozsáhlé debatě. Rozhodně si však myslím, že je lepší jedna takzvaná nezávislá než tři nebo čtyři nominální a jedna s mystickou vedoucí rolí ve státě.

HOST DO DOMU: Kdybyste se vrátil: stal byste se znovu členem strany lidové?

PAVEL TIGRID: Ne.

HOST DO DOMU: Kdybyste se vrátil do ČSSR, kterého českého spisovatele byste navštívil?

PAVEL TIGRID: Navštívil bych jich mnoho. Je jich několik, které mám moc rád, ač je třeba ani neznám. Někteří žijí v Brně. Ale moje první cesta by asi vedla k hrobům básníků; k hrobům, které nejednou pro ně vykopala zášť. A taky nevzdělanost. A nesvoboda.

HOST DO DOMU: Jezdíte raději karavelou, nebo lokálkami? A co je hezčí: cesta tryskovým letadlem z Paříže do Londýna, nebo jízda posázavským couráčkem?

PAVEL TIGRID: Vlastně ta karavela vyhovuje mému temperamentu líp a umožňuje mi měnit podivuhodně rozličné evropské i transkontinentální podnebí daleko rychleji. Ale proti lokálkám a couráčkům nic nemám, Posázaví znám a mám rád, ale není pro mě tak vitální: z Evry-Petit-Bourg do Villeneuve-Saint-Georges je taky krásná štreka, podél řeky a tak. *J. S.*

LITERÁRNÍ LISTY č. 25 - 15. srpna 1968 - str. 6

ČERVENÁ
KNIHOVNA

JIŘÍ MAŠEK

PŘÍBĚH PRVNÍ

Tento můj příběh je první, ale mám jich na srdci mnoho. Mám mnoho jmen a mnoho tváří, mnoho osudů. Chci spravedlnost, která musila jednou přijít, která rozliší člověka spravedlivého od nespravedlivého, čestného od nečestného, nevinného od zločince.

Doktor Stoupa začal studovat právnickou fakultu před válkou. Jeho otec byl zaměstnán v Praze, ale na Čáslavsku měl zemědělskou usedlost o výměře čtyř nebo pěti hektarů a starou opuštěnou cihelnu po předcích. Takže když byly zavřeny v r. 1939 vysoké školy, otec poslal mladého Stoupu na ten statek, aby jej spravoval asi se čtyřmi najatými silami. Mladý Stoupa se ohánět. Z cihelny udělal sklenník, kde pěstoval žampióny, vedl účetnictví a pomáhal na polích. Koncem války se účastnil bojů, které měly zabránit Schörnerově armádě dostat se na západ, jednak s čáslavskými spoluobčany a také se třemi novozélandskými vojáky, kteří padli na Krétě Němcům do rukou a pak utekli z nějakého koncentračního tábora. Za chování v těch bojích — doktor Stoupa je výborný střelec — byl vyznamenán Terronskou medailí a doba bojů se mu započítala jako součást prezenční vojenské služby. Když se převalila fronta a Němci ustoupili před armádou maršála Malinovského, zůstala v polích spousta armádního materiálu. Ten fakt hraje důležitou úlohu v našem příběhu. V okolí cihelny totiž zbyly jílové jámy a staré, mrtvé /už studně. Do všech těch děr byly naházeny správou města Čáslavě i nejbližšími sousedy zbytky armádní výstroje a výzbroje, vše se zavezlo popelem i odpadky z města a zaválcovalo.

Mladý Stoupa po válce dostudoval právnickou fakultu, oženil se a přijal místo v bývalé centrále Škodovky v Praze. Zaměstnání mu však nevyhovovalo, tak se někdy v roce 1947 rozhodl vrátit se na venkov na statečeк svého otce. Všimi si, že v nedaleké kolínské elektrárně mají nadbytek škváry, s níž si nevědí rady. On zase měl nepotřebnou cihelnu; přišel tedy na nápad udělat z cihelny výrobnu škvárobetonových tvárnic. Městský i okresní národní výbor se o myšlenku zajímaly a rozhodly se podporovat její realizaci. Mladý Stoupa s přítelem, který mu pomáhal, dostal hypotekární úvěr, najal několik málo lidí a začal upravovat cihelnu. Mezi najatými lidmi byl také Bohumil Kruliš. Ostatním se nelíbil, ponevadž kradl, a jak se později prokázalo, byl jednadvacetkrát trestán. Asi po třech nedělích mu Stoupa oznámil, že ostatní s ním nechtějí pracovat a propustil ho. Tenhle Kruliš je důležitá figura v našem příběhu.

Po únorových událostech se doktor Stoupa radil, má-li v projektu pokračovat. Ponevadž se mu to rozmlouvalo, zrušil hypotekární zatížení, vyplatil zaměstnance a od výrobny upustil. Věnoval se zase zemědělství. Za rok 1948 byl vyhodnocen jako nejlepší zemědělec, pokud šlo o předepsané dodávky (otištěno v deníku Práce).

Jednou, a to na Josefa 1950, se účastnil s manželkou a s mnoha spoluobčany josefovské zábavy v Čáslavi. Bylo to veselé, jak to bývá. K půlnoci však přišli dva SNB. Oznámili, že byl spáchán atentát na zemědělského referenta při MNV Josefa Blažka. Blažek se dříve živil vším možným, jenom ne zemědělstvím. Vyprávělo se, že měl za první republiky na svědomí snad i vraždu. Na Blažka bylo vystřeleno oknem jeho bytu ve Žlebech, ale zabit nebyl. Byl raněn do nohy a brzy se vyléčil. Jak míjely měsíce po atentátu, byli zatčeni tu jeden, tu dva lidé. Ale viník odhalen nebyl. Doktor Stoupa pracoval dál na polích. 27. června měla jeho žena svátek a sjelo se k nim nějaké příbuzenstvo z Prahy, přijel svým autem také otec. Toho dne byla ve Žlebech pouť a poněvadž si mladý Stoupa nedávno koupil motocykl, rozhodl se, že tam zajede a přiveze něco z pouti. Vyjížďka se mu stala osudnou. Byl zatčen, obviněn z atentátu na Blažka, převezen na krajské velitelství StB do Pardubic, uvržen do sklepního cementového bunkru bez oken a bez jediné židle a podroben během 42 týdnů tvrdým výslechům provázeným nejtvrdším násilím. Týž den byl zatčen i jeho otec; jmenoval se totiž Ferdinand jako on. Drželi ho ve vazbě devět neděl a pak ho propustili. O mladém Stoupovi však StB usoudila, že má proti němu nezvratný důkaz: motocykl. Atentátníci na Blažka přece přijeli na motocyklech. A proto se zaznamenávaly všechny motocykly, které do Žleb přijely. Když mladý Stoupa prokázal nezvratné alibi (v hodinu atentátu byl na josefovské zábavě v Čáslavi, kde ho viděla spousta lidí), StB s majorem Červeným v čele se nad tím zamyslela, ale pak prohlásila, že udělala-li to jiná skupina, stejně měla ve Stoupovi a jemu podobných morální oporu jako v živlech státně nespolehlivých.

Mezitím se odehrával ve Žlebech další akt příběhu. Komunista Blažek jezdil každý den autobusem do Čáslavě do práce na MěstNV a komunista Vladimír Kořínek ho nevraživě pozoroval. Kořínkové byli dva: Vladimír byl předsedou MNV ve Žlebech a jeho bezpečnostním referentem Tomáš byl učitelem v Kolíně. Mlčenlivá nevraživost mezi předsedou Kořínkem a zemědělským referentem Blažkem vznikla o výnosné místo ředitele cukrovaru v Hostašově. Oba bratři Kořín-

kové pojali plán zbavit se Blažka. Zasvětili do něho Bohumila Kruliše. Slíbili mu 20 000 za odstranění Blažka. Starý kriminálník věděl, že za vraždu může čekat ptovaz. Proto nechtěl čin vykonat sám, ale spojil se s nezletilým Karlem Märglem; slíbil mu 10 000 a věděl, že bude-li mladík dopaden, nebude popraven. Mergl na Blažka skutečně vystřelil, ale Blažek, jak už víme, vyvázl se zraněním. Předseda MNV Žleby Kořínek prohlásil, že atentát nastrojili kulakové, kteří do Žleb přijeli na motocyklu. Pak s bratrem a Krulišem, aby od sebe odvrátili pozornost, chystali nový atentát. Když šel Blažek ráno na autobus, Mergl z křoví vystřelil. Ačkoliv to byl špatný střelec, tentokrát se to podařilo. Blažek výstřelu podlehl.

Teď nastaly pro mladého Stoupu a pro ostatní zatčené mimořádně tvrdé výslechy. Řadu dní mu byly spoutány ruce na předloktí, takže ho spoluvězni museli krmit a i jinak opatřovat. Výslechy skončily, když se StB náhodou podařilo zatknout pravé pachatele atentátu.

Jak k tomu došlo? Kořínkové se báli Merglovy zrady. To byla otázka. Řekli mu, že ho dostanou za hranice, aby přišel na smluvené místo v lese, dříve však, aby napsal své milé dopis na rozloučenou. To se také stalo a Mergl šel po jihlavské silnici k lesu, kde už ho očekávali oba Kořínkové u vykopaného hrobu. Samosebou u jeho hrobu. Nastala však komplikace. Po silnici proti přicházejícímu Merglovi přijíždělo auto plné příslušníků SNB a zastavovalo. Mergl se dal na útěk. SNB nic nevěděli, ale kluka chytili. A Mergl se prořekl, že byl naveden.

To ovšem na věci doktora Stoupy nic neměnilo. Kruliš se snažil — částečně z návodu StB — obviňovat každého z domnělé protistátní činnosti. Při konfrontaci tvrdil, že ho Stoupa naváděl, aby zapaloval traktorové stanice. Později, před soudem na veřejnosti (15. března 1951), Kruliš výpovědi odvolal a řekl, že k tomu byl naváděn příslušníky StB a donucen bitím. Druhý den po „domluvě" StB opět odvolal a přidržel se výpovědi z vyšetřovací vazby. Předsedkyní soudu byla dr. Kolárová.

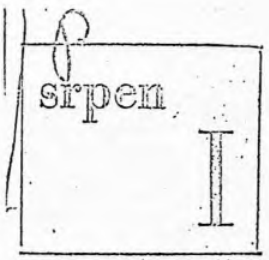
U soudu však ještě nejsme. Doktor Stoupa byl ve vězení, zločin, pro nějž ho naňkli, spáchal někdo jiný; bylo třeba odůvodnit jeho vazbu, fyzické a psychické násilí a dva revolvery, na něž sice měl pasy, ale jeden byl asi měsíc nebo dva prošlý. Udělalo se to takto: ze studní okolo cihelny se vyhrabaly zbraně, které tam ležely pět let ve vodě. Byly bezvadně vyčištěny a podstrčeny Stoupovi jako součást arzenálu, kterým připravoval zvrat lidově demokratického zřízení. Jenže k tomu ještě bylo třeba přiznání. Byla to maličkost: na podzim 1950 byla zatčena žena doktora Stoupy a vsazena ob jednu celu vedle něho. Stoupu na to denně upozorňovali a vyhrožovali, že se s ní bude zacházet stejně krutě jako s ním, když se nepřizná k tomu, co mu bylo kladeno za vinu. Surového nátlaku se osobně zúčastnil i smutně proslulý prokurátor dr. J. Čížek z Prahy; ten Stoupovi řekl, že když se nepřizná, bude oběšen a jeho žena dostane 10 let za spoluúčast.

A tak doktor Stoupa těsně před soudem v únoru 1951 podepsal protokoly, které si StB sestavilo. Samosebou se musil jako jiní, naučit protokoly, otázky a odpovědi nazpaměť.

Těsně před přelíčením mu velitel StB major Červený řekl, že jestli se nebude držet protokolů, bude znovu zatčena jeho žena. Vskutku: i otázky i odpovědi běžely na milimetr přesně. Patrně se musili svým úlohám naučit nazpaměť i soudci!

Doktor Stoupa byl pro trestný čin velezrady odsouzen na 20 let. Všechen majetek propadl státu. Prokurátor Čížek si např. vzal auto jeho otce. Rozsudek nedostal dr. Stoupa do ruky nikdy. V pětadvaceti věznicích si odseděl, nebo lépe odpracoval, přesněji odgalejoval dvanáct a půl roku. Nyní pracuje jako svářeč v Tatře Smíchov.

LITERÁRNÍ LISTY č. 25 - 15. srpna 1968 - str. 10 a 11

Kritický glosář

O katastrofálním rozsahu předešlé denormalizace zákonitých poměrů u nás svědčí vždy znovu mj. i to, že „normálního" lze dosud dosahovat stále jen jako mimořádného, výjimečného.

Vydání Procházkovy Politiky pro každého musí pro mne — bohužel — být záležitostí mimořádnou, a to tím spíše, že jako „mimořádné" neshledávám zdaleka ani tak vnitřní kvality a úroveň knihy, nýbrž především okolnosti, za nichž ji Mladá fronta vydala. Kniha o bezmála čtvrttisíci stranách a nákladu 25 000 výtisků byla vyrobena bratru prakticky asi za tři měsíce!

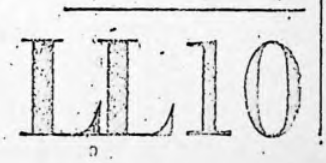
Nechť mi autor shovívavě odpustí, že soubor jeho publicistických příspěvků z let 1962 — březen 1968 mě nepřiměl k tomu, co zamýšlel, totiž k soukromě-politickým a laicko-filosofickým rozjímáním, nýbrž v první řadě k triviálnímu a přízemnímu povzdechu: jak ideální a bezpodmínečné pro vskutku normální fungování literárního organismu by bylo, kdyby u nás mohly být promptně vydávány — totiž tištěny a vyráběny — nejen knihy žhavě aktuální, ale kupříkladu i sešitek pošetilé lyriky či publikace přísně odborné... Jsou to, pravda, starosti na první pohled nehorázně, ne-li sobecké, avšak nebude zřejmě náhodou, že mě Procházkova kniha přiměla v první řadě k takovýmto prakticistickým a přízemním úvahám...

Kdybych se totiž měl v první řadě pohroužit do vlastních dimenzí a kvalit textu, vyšel bych asi — sám pro sebe — dost naprázdno. Domnívám se, že kniha poněkud přehání (či se přeceňuje?) už samotným svým názvem. Jsem totiž po přečtení knihy dvojnásobně přesvědčen, že Procházkova politika nemůže být zdaleka politikou pro každého, a že zřejmě jeho kniha může — s plnou platností — zaujmout a inspirovat především jen okruh čtenářů, jejichž potřeby a očekávání odpovídají úrovni měsíčníku MY 68 (resp. 67, 66...), pro který Procházka většinu příspěvků, v knize utříděných, psal. Nutno však spravedlivě konstatovat, že i pro čtenáře, jenž nejeden Procházkův článek prolétne notně neuspokojen, může mít knížka nezanedbatelnou cenu. Zdá se mi, totiž, že zprostředkovává dosti ucelené a asi poměrně objektivní svědectví o dimenzích a povaze jana Procházky, jakožto výrazné a symptomatické figury naší denodenní literární přítomnosti. Myslím dokonce, že právě v těchto Procházkových publicistických dílcích odráží se Procházka pregnantnější — a sympatičtější — nežli v mnohé své práci umělecké: jako přímočarý, bytostný vehementní realista, jehož robustnost se dokáže uplatnit daleko přirozenější v „hrubostech života" nežli v „jemnostech umění".

Třebaže Procházkovy články mají vesměs zobecňující ambice, snažící se z konkrétních životních situací vylisovat jakýsi politicko-filosoficko-morální výtažek, jsou daleko přirozenější a pregnantnější nikoli tam, kde Procházka rozvíjí populární úvahy, nýbrž tam, kde předvádí „příběhy ze života". Naopak tam, kde chce být Procházka oduševnělý a moudrý, či dokonce vtipný, narazí citlivější čtenář místo na esprit na železnou rudu bodrých verbalismů. Ty pak prozrazují i Procházkovu asi nejskrytější slabinu a omezení — sklony k temperamentní demagogii, strhující především svou setrvačnou hmotou (viz třeba příspěvek z roku 1965, kde Procházka zeširoka a rozsáhle zdůvodňuje existenci Tuzexu, anebo ještě spíše, viz odpověď na dopis dívky, mírně otřesené zážitky z SSSR). Naštěstí Procházka koriguje leckterý svůj minulý názor stanoviskem dnešním, jež pak volně připojuje za jednotlivé příspěvky), dávaje tak však zároveň vyniknout i (jakkoli zákonitému) přeci jen širokorozchodnému rozpětí svého názorového vývoje.

Za nejcennější na Procházkově Politice pro každého považuji tedy opravdu právě „okolnosti" jejího vydání. Fakt, že po letech vychází z pera beletristy pro široké čtenářské vrstvy prakticky první otevřeně politická kniha, jež nechce být ani propagandistickou brožurou, ani nestravitelným marxisticko-filosofickým panelovým textem.

Zkušenosti z posledních dvaceti let vrhly nejednoho spisovatele daleko

od denní účasti v politice, stejně jako s mnohými zatočily zas právě naopak. I lze se snad konečně nadít toho, že časem ti spisovatelé, které jejich naturel pudí do denní otevřené účasti v politice, budou se v ní angažovat, aniž to bude mít nepříznivé, ba nohorázné důsledky pro ty ostatní, jejichž tvůrčímu naturelu je demonstrovaná a proklamovaná angažovanost bytostně cizí...

V nákladu prakticky desetinásobně menším, nežli v případě Procházkově, vydala Mladá fronta nedávno politickou beletrii na velmi pozoruhodné úrovni. Mám na mysli Sokratovské dialogy dvaačtyřicetiletého západoněmeckého učitele Richarda Matthiase Müllera. *Jde o 103 rozhovory, jež vedou radikalistický syn a smutně realistický otec, o vyhraněné pře, jejichž katalyzátorem je Německo, jeho přítomné politicko-historické problémy, jejichž akční radius zasahuje však překvapivě i nejeden náš vnitřní problém, tím spíše, že pro nás, a ostatně pro celou Evropu, „problém Německa" trvá jako jeden z klíčových problémů a jako jedinečný podnět k důslednějšímu sebepoznání a sebespecifikaci.*

Na první pohled působí třísť názorových konfrontací extrémně protikladných partnerů neobyčejně konstruovaně, schematicky a umělě. Teprve v celku knihy však nabývají jednotlivosti přímo překvapivé ucelenosti. Jde o knihu maximálně umně sestrojenou, vnitřně jemně a rafinovaně diferencovanou.

Těžko však asi lze o Müllerových Sokratovských dialozích povědět něco trefnějšího, nežli si lze přečíst v pregnantním a hutném doslovu, který napsal překladatel knihy Vladimír Kafka. A právě na pozadí knihy Procházkovy, nemohu se (jakkoli citátu nesnáším) zdržet malého citátu:

„Snad vyvolají (rozuměj Sokratovské dialogy, pozn. ab) v našem čtenáři trochu závisti, ani ne tak pro svou přísnou logičnost (ta není její dominantou, je tu přece tolik, vědomých ovšem, prohřešků proti přísné logice, tolik lstí, úskoků, úhybů) — spíše pro její étos, s nímž se vrhá na všechna myšlenková klišé, prefabrikované — a v jazyce fixované! — floskule a polopravdy. Cílem otcovým je přivést syna k rozumové střízlivosti, k svobodnému zacházení s pojmy, ke skutečnému myšlení. Nechce dávat především odpovědi, chce narušit slepou víru a důvěru, pouze „citovou angažovanost" kritikou, která nezná předem daných mezí, uchopuje věci v jejich kritickém bodě a je „ranou do srdce myslícímu čtenáři". Jak by nám tento postoj neměl být sympatický!"

Byl jsem kdysi na těchto stránkách zle vykrákán mj. jako nepřítel ženské emancipace a latinský vtipálek na účet tzv. „ženské literatury". Považuji za vhodné dodat jen tolik, že to, co je mi z duše odporné jako „ženská literatura" má svůj — snad ještě protivnější — mužský protějšek.

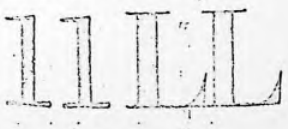
Jedním z jeho reprezentantů zdá se mi být autor Ota Brück, jenž nadto bohužel nedebutoval v beletrii (jež zná — jak známo — i svést a obalamutit), nýbrž ve vzpomínkové próze Na průsmyku bílý kříž (Naše vojsko). Tím spíše, že kniha vyšla v edici Paměti, očekáváme u Brücka spíše tendenci k oblasti „Sach-literatur", nežli k draní se do beletrie. Fakt, že Brück se účastnil historických bojů za 2. světové války na Západě i v SSSR více méně jako řadovější a anonymnější voják, sliboval v ideálním případě snad i kýžený „pohled zdola", „ze zákopu", jak se říká s Viktorem Někrasovem. Tím více, že v dotyčné edici vzbudily zatím pozornost jen vzpomínky z nejvyšších velitelských pozorovatelen (v lecčems nakonec kompromisní generál Klapálek, občas až čítankově dějepisný generál Svoboda). Pravda, Brück na „pohled zdola" nemohl rezignovat. Dokonce se ho naopak snažil akcentovat, jenomže místy prostředky (a s výsledkyl) až drastickými.

Veškerou svou odvahu transponoval namísto směrem k věcné, neefektní a strohé pravdě do ambicí spisovatelských, či spíše beletrizačních. Na půdorysu minima faktů vzdula se tak až dryáčnická, poutově hlučná a bartotisková féerie, v níž triumfuje frajerské chlapáctví, zastydlé gymnasiální humory, topornosti i čirý kýč typu *„jak se slušl na Maďarku, má sex-apeal. Temperament ji tancuje čardáš v očích." (str. 22) „Křepčím taky. Ona křepčí jako ďáblice"*...

P. S.

Být Janem Procházkou, ohradím se proti tomu, jak často zdůrazňuje takovýto autor svůj tvančický původ.

Ludvík Brück

STUDENT č. 33 - 14. srpna 1968 - str. 6 až 8 16(246)XI.

BIBLIOGRAFIE KRASNÉ ČESKÉ LITERATURY VYDANÉ V EXILU (ÚNOR 1948 - KVĚTEN 1967) - DR. ANTONÍN KRATOCHVIL

V kulturní části "týdeníku mladé inteligence" STUDENT byl uveřejněn téměř úplný text Kratochvilovy BIBLIOGRAFIE. V úvodu kulturní redakce STUDENTa zdůrazňuje:

> "Redakce se rozhodla přetisknout tuto bibliografii, přestože nebývá zvykem, aby týdeníky našeho zaměření podobné odborné texty tiskly. Jde však o první a v dané chvíli nejúplnější seznam exulantských prací. V Čechách je nedostupný a není naší vinou, že jsme nuceni suplovat povinnosti jiných. (Ústav pro českou literaturu, Československý zahraniční ústav, Krajanská knihovna (Náprstkovo muzeum), Památník národního písemnictví aj.)"

(STUDENT č. 33 - 14. srpna 1968 - str. 6 až 8)

Poznámka EVALUACE: Bibliografie vyšla původně ve XIV. svazku čtvrtletníku Křesťanské akademie v Římě STUDIE a později i samostatně. Obsahuje několik set původních titulů.